

Specyfika stylu życia w Zamościu – podejście interdyscyplinarne

Bartłomiej Iwańczak

Uniwersytet Warszawski

Streszczenie: *W licznych teoriach psychologicznych można dostrzec porównania między miejskim i wiejskim stylem życia (Wirth, Milgram, Barker, Levine, Wiseman i inni). Niewątpliwie różnice widoczne są również między miastami. Celem artykułu jest wskazanie specyfiki stylu życia studentów w Zamościu oraz zaznaczenie potencjału, jaki niesie ze sobą badanie postrzegania miasta w świadomości mieszkańców. W badaniu zostały wykorzystane miękkie wskaźniki pogrupowane w czterech wymiarach: tempa życia, stresu środowiskowego, relacji społecznych i preferencji przestrzeni publicznej. Stwierdzono, że charakter środowiska miejskiego w Zamościu jest mało obciążający, a tym samym zdrowy dla ludzkiej psychiki. Mieszkańcy żyją wolniej, w większym stopniu korzystają z przestrzeni publicznej, a ich relacje społeczne są silniejsze. Narzędzie skonstruowane na potrzeby badania uzyskało wybitnie wysoką moc dyskryminacyjną (0,898).*

Wprowadzenie

Syntetyczne charakterystyki życia mieszkańców regionu, obszaru czy kraju niosą ze sobą cenny materiał analityczny. Przykładem takiego szeroko prowadzonego badania jest *Diagnoza społeczna – warunki i jakość życia Polaków* [Czapiński i Panek 2007]. Uwzględnia ono najważniejsze elementy życia, począwszy od aspektów ekonomicznych, kończąc na wartościach kulturalnych. Trzeba jednak wyraźnie podkreślić, że są to w większości twarde czynniki. Od dłuższego czasu były podejmowane próby utworzenia syntetycznego wskaźnika pozwalającego na zmierzenie jakości życia [Kamerschen i inni 1991], narzędzie takie jest jednak praktycznie niemożliwe do skonstruowania przede wszystkim z powodu szerokiej pojemności definicyjnej tego pojęcia. Campbell [za: Alekszińska 2007] za jakość życia uważa następujące elementy: „małżeństwo, życie rodzinne, zdrowie, sąsiedzi, znajomi, zajęcia domowe, praca zawodowa, życie w danym kraju, miejsce zamieszkania, czas wolny, warunki mieszkaniowe, posiadane wykształcenie i standard życia”.

Przy takim podejściu do życia mieszkańców zapomina się o nich samych. Chociaż analiza jest przydatna do raportów ekonomicznych i demograficznych, brakuje w niej informacji o oddziaływaniu tych elementów na zachowanie i wybory człowieka (rozumianego w kategoriach grupy społecznej, a nie jednostki). Ponieważ nie wszystkie czynniki zostają w tym podejściu ujęte, nie można udzielić wyczerpującej odpowiedzi na pytanie, co należy robić, żeby w danym miejscu żyło się lepiej.

Wykorzystanie w badaniach czynników subiektywnych popularyzuje psychologia środowiskowa. Jest to nurt psychologii społecznej, który kładzie nacisk na powiązania między środowiskiem fizycznym a procesami poznawczymi, zachowaniem i emocjami jego użytkowników [Bell i inni 2004; Strelau i Doliński 2008]. Psychologia środowiskowa wypracowała szereg pojęć i metod, które służą do określenia relacji mieszkańców danego miejsca z tym miejscem. Są to m.in. koncepcje zakładające występowanie silnych bodźców w środowisku miejskim [Milgram 1970], badania ukazujące zróżnicowane tempo wykonywania codziennych aktywności i przemieszczania się [Levine 1997], badania pokazujące zróżnicowanie przywiązania do miejsca [Lewicka 2005] czy badania oceny afektywnej tego miejsca [Russell 1988]. Koncepcje te zyskały uznanie w środowisku naukowym, a większość z nich wykorzystuje wystandaryzowane skale pomiarowe.

W podejściu środowiskowym zamiast „jakość życia” lepiej używać terminu „styl życia”. Styl życia od początku był rozumiany jako „ogólna charakterystyka aktywności grupy lub jednostki, na podstawie której można odróżnić działania i wartości tej grupy (lub jednostki) od działań i wartości innych grup (lub jednostek)” [Pietrański 1986, s. 68], są to bowiem „wzory wyborów zachowań spośród alternatywnych możliwości, jakie dostępne

są ludziom” [Milio, za: Kowalski 2005, s. 202]. Styl życia jest relacją między warunkami życia rozpatrywanymi przy analizie jakości życia a wzorcami zachowań, preferencjami i cechami indywidualnymi mieszkańców danego obszaru. W przeciwieństwie do „jakości życia” brane są pod uwagę również miękkie czynniki.

Nie została do tej pory opracowana spójna taksonomia stylu życia. Dotychczasowe prace podejmowały przede wszystkim charakterystykę jego pojedynczych elementów. Do niniejszego badania zostały wybrane te obszary stylu życia, które mają najszerze oparcie literaturowe w psychologii środowiskowej. W celu sprawdzenia, czy wybrane elementy stanowią łącznie wiarygodne narzędzie do porównań stylu życia, została wykonana analiza dyskryminacyjna.

Aby zachować przejrzystość badania, zagadnienia zostały pogrupowane w cztery kategorie: 1) tempa życia, 2) relacji społecznych, 3) stresu środowiskowego i 4) preferencji przestrzeni publicznej.

Badania tempa życia od dawna prowadzono w różnych miastach i w różnych kulturach (Bornstein i Bornstein, Amato, Levine i Bartlett) [za: Levine 1997]. Stwierdzono, że pośpiech charakteryzuje obszary miejskie. Levine [1997] jako predyktory wysokiego tempa życia wymienia wysokie koszty ekonomiczne, poziom uprzemysłowienia, wielkość populacji, warunki klimatyczne i uwarunkowania kulturowe. Jego prekursorski eksperyment dotyczył czasu przejścia odległości 60 stóp. Kontynuatorem tych badań był Wiseman [2007], który zauważył, że ludzie na świecie chodzą coraz szybciej.

Badania aktywności społecznej wprowadziły termin „budżetu czasu”. Jest to koncepcja chronologicznego zestawienia aktywności w określonym czasie, najczęściej 24 godz. [Michelson, za: Klepeis i inni 2001, s. 231-252].

Z tempem życia związana jest pośrednio ocena dystansu. Postrzeganie przestrzeni przez różne osoby jest odmienne. Taka umysłowa reprezentacja świata rzeczywistego nazywana jest „mapą poznawczą” [Lynch 1960]. Badania map poznawczych wskazały, że poprawność oceny dystansu wzrasta wraz z czasem zamieszkiwania w mieście – u nowych mieszkańców występowała tendencja do przeszacowania wielkości [Bańka 2002].

W drugiej kategorii zostały zebrane badania dotyczące relacji społecznych w mieście. Jednym z pierwszych tekstów, w których pojawiło się stwierdzenie dotyczące charakterystyki życia w mieście, był artykuł Simmela z 1903 r. [za: Wirth 1938; Milgram 1970]. Stwierdził on, że mieszkańcy miast codziennie spotykają ogromną liczbę osób, co powoduje, że relacje społeczne są powierzchowne i dotyczą głównie kontaktu fizycznego. Nieco później Wirth [1938] zauważył, iż urbanizm powoduje kształtowanie „osobowości miejskiej”, której towarzyszą: anonimowość, powierzchowność, przejściowość relacji społecznych, indywidualność i sztuczne bariery społeczne. Jako predyktory demograficzne wymienia liczbę ludności, gęstość zaludnienia i heterogeniczność.

Milgram [1970] wyróżnia psychologiczne uwarunkowania różnic między dużym i małym miastem. Podstawowym czynnikiem warunkującym zachowanie człowieka w mieście jest, według niego, zjawisko przeciążenia (ang. *overload*). Zakłada ono, że w mieście oddziałuje na człowieka znacznie więcej bodźców, niż może przetworzyć ludzki organizm. Ludzie, aby przed tym się bronić, wykorzystują różne strategie, m.in. tworzenie filtrów, osłabianie bodźców, formalizację. Wyraźnie przestrzegana jest niepisana zasada prywatności i anonimowości.

Badania Korte [1980] pokazują, że różnice w relacjach społecznych między małym i dużym miastem nie dotyczą wszystkich rodzajów relacji. Nie ma istotnych różnic w relacjach między partnerami i przyjaciółmi ze względu na wielkość miasta, natomiast różnice występują w relacjach dalszych (z sąsiadami i osobami postronnymi).

Trzecia kategoria dotyczy stresu środowiskowego. To pojęcie oznaczające stymulujące oddziaływanie miasta wprowadzili w 1972 r. Glass i Singer [za: Bell i inni 2004]. Największe znaczenie w jego tworzeniu mają czynniki fizyczne: hałas, pośpiech, zatłoczenie, agresywność, rywalizacja.

Ostatnią, czwartą, kategorią są preferencje przestrzeni publicznej. W celu określenia tych preferencji podejmowano próby oceny całościowego stosunku do miasta. W literaturze spotyka się pojęcia urbanofilii (ang. *urbanophilia*) i urbanofobii (ang. *urbanophobia*). Neologizmy te określają stosunek do miejsca w relacji „do” lub „od” [Felonneau 2004]. Inne spotykane nazwy to urbofilia i urbofobia [Moren-Alegret 2008].

Krzyszowska-Kostrowicka [1999] stwierdza, że duże miasta powodują ograniczenie tzw. fizjologicznej skali postrzegania. Uważa, że osoby, które będą przebywać przez kilka dni na terenach wiejskich, zwiększą swoją wrażliwość na barwy, zapachy i dźwięki do poziomu optymalnego fizjologicznie.

Kolejna z charakterystyk, która ma związek z miejskim stylem życia, to ocena afektywnego postrzegania przestrzeni przez użytkowników. Wykorzystywane są do niej narzędzia EERI (ang. *Environmental Emotional Reaction Index*) [Bell i inni 2004]. Jedną z najpopularniejszych skal jest kołowy model Russella i Lanusa. Potoczne określenia emocji są umieszczone na dwóch osiach: przyjemny – nieprzyjemny oraz pobudzający – niepobudzający [Dittmann, za: Russell, Lewicka i Niit 1989, s. 848-856].

Z afektywnym postrzeganiem przestrzeni powiązane są badania przywiązania do miejsca. Przywiązanie można zdefiniować jako „emocjonalne więzi ludzi z ich miejscem pobytu” [Lewicka 2010, s. 35].

Predyktory przywiązania do miejsca dotyczą cech socjodemograficznych (długość zamieszkiwania, wiek, własność domu), społecznych (więzi społeczne, poczucie bezpieczeństwa) i środowiskowych (spokojna okolica, estetyka przestrzeni, zieleń).

Człowiek postrzega środowisko naturalne jako bardziej preferowane niż krajobraz kulturowy (miejski), na co wskazują teorie ewolucyjne [Bell i inni 2004]. Dlatego elementy przyrodnicze w przestrzeni miejskiej, takie jak światło, zieleń i woda, powinny być zawsze odbierane pozytywnie.

Podjęta w artykule analiza dotyczy stylu życia mieszkańców obszarów zurbanizowanych. W studiach miejskich można wyróżnić trzy skale analiz. Pierwszą z nich jest skala „makro”, w której obszar miejski traktuje się jako jednolitą tkankę i porównuje z obszarem niemiejskim (najczęściej wiejskim) [Franck, Unseld i Wentworth, za: Bell i inni 2004]. W skali „mikro” analizowana jest wewnętrzna struktura miasta, zróżnicowanie między dzielnicami lub regionami różniącymi się społecznie [Brown i Raymond 2007]. Trzecie ujęcie dotyczy skali „inter” określającej różnicę między kilkoma ośrodkami miejskimi [Lynch 1960]. Widać zatem, że nie można mówić o uniwersalnym, jednolitym „miejskim stylu życia”. Istotny jest charakter miasta – inny styl życia prowadzą mieszkańcy miasta przemysłowego, a inny mieszkańcy miasta nastawionego na turystykę. Styl życia jest zróżnicowany wewnątrz miasta – ponieważ osoby o podobnym stylu życia mają zbliżone oczekiwania, powinny osiedlać się w analogicznych rejonach. Wreszcie, styl życia zależy od wieku, dochodu, zawodu, klasy społecznej, wykształcenia lub pochodzenia. Miasta, w których dominuje ludność napływowa, będą miały o wiele większą wariację stylu życia.

Wnioski przedstawione w artykule służą przede wszystkim praktycznemu zastosowaniu. Badanie pozwala na opisanie stylu życia w czterech wymienionych kategoriach. Poznanie oceny miasta w świadomości studentów umożliwia tworzenie strategii inwestycyjnych tak, by sprostać aktualnym i przyszłym oczekiwaniom. Ponadto, praca pozwala uzupełnić charakterystykę silnych i słabych stron regionu o cechy mało mierzalne, które mogą być wykorzystane w kampaniach promocyjnych regionu. Dzięki badaniu nieco czytelniejsze jest postrzeganie miasta i możliwa odpowiedź młodego pokolenia na zmiany społeczno-gospodarcze, a tym samym przyszłość regionu zamojskiego.

1. Badanie

W badaniu poszukiwano odpowiedzi na pytanie, jak wygląda styl życia studentów w Zamościu. Szukano specyfiki miasta, jego postrzegania przez respondentów czy nawet określenia jego *genius loci*. Drugim celem było wskazanie najważniejszych czynników różnicujących styl życia studentów z małego i dużego miasta. Wreszcie, ważne było przetestowanie kompletnego narzędzia do porównawczej oceny stylu życia, które uwzględnia psychologiczne aspekty tego zjawiska.

Wybór Zamościa do badania stylu życia był nieprzypadkowy. Zamość to miasto średniej wielkości, liczące 66 tys. mieszkańców (stan na 31 grudnia 2008 r., GUS) przy 30 km² powierzchni. Położenie we wschodniej Polsce stanowi kontrast pod względem warunków gospodarczych w stosunku do regionu centralnego i zachodniego [Mydel i Balon 2002]. Ponadto, region posiada wysokie walory turystyczne, a wsparcie finansowe ze strony funduszy europejskich powoduje intensywny rozwój infrastruktury turystycznej. Jako przykłady można wymienić rewitalizację zabytkowego Starego Miasta, budowę Centrum Kultury Filmowej, modernizację ogrodu zoologicznego, rekonstrukcję carskich koszar, utworzenie Muzeum Fortyfikacji i Broni, promocję regionu w projekcie Zielone Serca Europy itp. [Mapa dotacji UE]. Warto też zwrócić uwagę na grupę badaną, czyli studentów. Duże ośrodki akademickie (Lublin, Kraków, Warszawa) zasysają potencjalnych studentów z mniejszych miejscowości takich jak Zamość. Ten z kolei jest atrakcyjny dla osób pochodzących z miejscowości i wsi woj. lubelskiego i podkarpackiego. Są to zwłaszcza osoby, które dostrzegają możliwości w rozwoju tego regionu. Ponadto, niewielka odległość od granicy polsko-ukraińskiej powoduje zainteresowanie młodych Ukraińców studiami w Polsce.

Jako wyraźnie kontrastujący ośrodek miejski wybrano Warszawę. Największe znaczenie przy wyborze miała liczba mieszkańców – 1,7 mln mieszkańców przy 517 km² powierzchni (stan na 31 grudnia 2008 r., GUS). Jako stolica Polski Warszawa to rozwinięty ośrodek gospodarczy, miejsce lokalizacji firm z branż: telekomunikacyjnej, informatycznej i finansowej. Ponadto, zlokalizowane są tutaj najważniejsze instytucje rządowe, samorządowe oraz placówki dyplomatyczne. Rozwinięta jest infrastruktura miejska – jest to duży węzeł komunikacyjny. Miasto intensywnie promuje się na świecie. Dostęp do kultury i rozrywki jest niewspółmiernie większy niż w Zamościu. Uzasadnione wydaje się założenie, że warunki bytowe i środowiskowe są zupełnie inne, a zatem odmienna powinna być postawa i preferencje studentów.

Badanie było prowadzone przez Uniwersytet Warszawski we współpracy z Wyższą Szkołą Zarządzania i Administracji w Zamościu wśród studentów studiów stacjonarnych. W Zamościu były to kierunki: administracja, fizjoterapia i budownictwo, a w Warszawie: geografia, gospodarka przestrzenna, psychologia i socjologia. Badanie miało charakter ilościowy. Łącznie prawidłowo kwestionariusz wypełniło 246 osób (Zamość – 108, Warszawa – 138). Podstawowe cechy demograficzne, jak wiek, płeć i czas zamieszkiwania w badanym miejscu, miały podobny rozkład w obu grupach.

Wykorzystany w badaniu kwestionariusz składał się z kilkunastu istniejących skal pomiarowych oraz dodatkowych pytań, które zostały opracowane na potrzeby tego badania. Wybrane skale nie były do tej pory wykorzystywane jednocześnie do całościowej oceny stylu życia.

Papierowy kwestionariusz składał się z dwóch stron formatu A4. Zawierał on cztery grupy pytań, pytania kontrolne oraz metryczkę. Pytano w nim o postrzeganie 1) tempa życia, 2) relacji społecznych, 3) stresu środowiskowego oraz 4) preferencji przestrzeni. Średni czas odpowiedzi wyniósł 17 minut. Narzędzie pozwalało na badanie grupowe i z wyjątkiem jednego przykładu eksperymentalnego, w którym następowała ocena nasylenia barwą próbek, pytania nie wymagały sprzętu technicznego [Iwańczak 2010].

2. Wyniki

W celu uzyskania ogólnego wizerunku miasta, respondenci wskazywali wymiary, w których miasto wyróżnia się pozytywnie lub negatywnie. Skala zawierała 11 wymiarów zaczerpniętych z badania Brown i Raymond [2007, s. 95]: estetyczny, ekonomiczny, rekreacyjny, ekologiczny, przyrodniczy, sentymentalny, historyczny, pokoleniowy, terapeutyczny i dzikości. Zamość był oceniany pozytywnie pod względem historycznym (68%), estetycznym (52%), edukacyjnym (51%) i przyrodniczym (44%), natomiast negatywnie w wymiarach: ekonomicznym (36%), rekreacyjnym (32%) i dzikości (31%). Istotne statystycznie różnice na korzyść Zamościa względem Warszawy zostały wskazane w wymiarach dotyczących natury: estetycznym, $\chi^2_{(2)} = 42,87$, $p < 0,001$, ekologicznym, $\chi^2_{(2)} = 37,82$, $p < 0,001$, przyrodniczym, $\chi^2_{(2)} = 27,86$, $p < 0,001$, i terapeutycznym, $\chi^2_{(2)} = 66,56$, $p < 0,001$. Warszawa była korzystniej oceniana pod względem ekonomicznym, $\chi^2_{(2)} = 28,79$, $p < 0,001$ i edukacyjnym, $\chi^2_{(2)} = 35,06$, $p < 0,001$.

2.1. Tempo życia

Do oceny tempa życia wykorzystano skalę Wisemana. Stwierdzono, że średnie tempo życia w Zamościu wyniosło 5,78 pkt, co wskazuje na umiarkowane tempo życia, nieco zbliżone do klasy wolnego tempa, w którym ludzie nie przejawiają zachowań stresogennych, natomiast częściej są cierpliwi i zrelaksowani.

Aktywności najczęściej wymieniane w Zamościu to przeglądanie Internetu (84,5%), oglądanie telewizji (72,8%) i gotowanie (67,0%). Aktywność nie zależała od dostępnej infrastruktury. Większa dostępność koncertów ($t_{(202)} = -0,35$, $p = 0,729$) czy pubów ($t_{(224)} = 0,39$, $p = 0,700$) w Warszawie okazała się nieistotna. W Zamościu rzadziej wykonywano czynności wewnątrz budynku, takie jak: czytanie książek ($t_{(238)} = 5,47$, $p < 0,001$), przeglądanie Internetu ($t_{(238)} = 2,50$, $p = 0,013$), twórczość własną ($t_{(237)} = 3,94$, $p < 0,001$). Częściej deklarowano aktywności w sferze publicznej, na świeżym powietrzu: wyjazdy poza miasto ($t_{(238)} = -4,42$, $p < 0,001$), spacerowanie ($t_{(217)} = -2,85$, $p < 0,005$), sport ($t_{(238)} = -2,56$, $p < 0,011$). Poza tym rzadko zaznaczano angażujące aktywności, jak działalność społeczną ($t_{(238)} = 2,72$, $p = 0,007$), twórczość własną ($t_{(237)} = 3,94$, $p < 0,001$), naukę ($t_{(238)} = 7,77$, $p < 0,001$). Może to wynikać z mniejszej niż w Warszawie świadomości oczekiwań rynku pracy. Dwa razy dłuższy w Zamościu był też średni czas oglądania telewizji: 2,1 godz. (SD = 1,64) w stosunku do 1,1 godz. w Warszawie (SD = 1,05), $t_{(229)} = -5,76$, $p < 0,001$.

Niekorzystnym zjawiskiem jest brak aktywności na rynku pracy. W Zamościu pracowało jedynie 3,9% osób badanych (w Warszawie 27,2%), a różnice były istotnie niekorzystne zarówno pod względem faktu podjęcia pracy, $t_{(236)} = 4,92$, $p < 0,001$, jak i stażu pracy, $t_{(154)} = 4,72$, $p < 0,001$. Należy jednak pamiętać o gorszej ofercie rynku pracy regionu zamojskiego.

Do oceny postrzegania przestrzeni wykorzystano zmodyfikowane narzędzie Kitsopoulou i Brandnera [2007]. Osoby badane oceniały trzy odległości między dwoma charakterystycznymi punktami w mieście (landmarkami). We wszystkich sytuacjach studenci w Zamościu określili odległość jako istotnie większą. Ponadto, różnice między oceną odległości przez studentów z Zamościa i Warszawy zależały od rzeczywistej wartości odległości. Im większa była rzeczywista odległość, tym większą wartość uzyskał test t. Dodatkowo, w przypadku najmniejszej odległości (Para 1) w obu grupach średnia subiektywna odległość była większa

od rzeczywistej odległości. W przypadku średniej odległości (Para 2) wśród mieszkańców Zamościa średnia subiektywna odległość była większa od rzeczywistej, ale wśród mieszkańców Warszawy była już mniejsza od rzeczywistej. W przypadku największej odległości (Para 3) w obu grupach średnia subiektywna odległość była mniejsza niż rzeczywista odległość (tab. 1).

Tab. 1. Subiektywna ocena odległości w Zamościu i Warszawie

	Miasto	N	Średnia [m]	Odchylenie standardowe	<i>t</i>	df	<i>p</i>
Para 1	Warszawa	136	587,5	611,0	-2,49	172	0,014
	Zamość	97	827,4	797,7			
	odległość rzeczywista		571,0				
Para 2	Warszawa	132	788,6	429,6	-3,20	228	0,002
	Zamość	98	1015,1	644,2			
	odległość rzeczywista		857,0				
Para 3	Warszawa	133	1853,9	1012,9	-4,32	197	0,001
	Zamość	99	2477,8	1141,1			
	odległość rzeczywista		2571,0				

Badanie pokazało również, że mieszkańcy Zamościa decydują się na dłuższe spacery niż mieszkańcy Warszawy (średnio o 215 metrów), ($t_{(234)} = -5,75$, $p < 0,001$). Potwierdza to wolniejsze tempo życia w mniejszym mieście. Ponadto, może sugerować, że komunikacja miejska pełni w Warszawie ważniejszą rolę niż w Zamościu.

2.2. Relacje społeczne

Badanie potwierdziło najważniejsze teorie dotyczące wpływu wielkości miasta na relacje społeczne. Nieistotne okazały się różnice między małym a dużym miastem w liczbie przyjaciół ($p = 0,069$), liczbie kontaktów w telefonie komórkowym ($p = 0,804$) i odsetka rozmów na odległość ($p = 0,270$), czyli dotyczące bliższych relacji społecznych. Wystąpiły natomiast różnice dotyczące dalszych relacji. Średni czas rozmowy z przypadkowo spotkanym znajomym był o ponad 5 minut dłuższy w Zamościu ($M = 14,72$; $SD = 16,58$) niż w Warszawie ($M = 9,24$; $SD = 5,68$). Znacznie większy był również odsetek znajomych sąsiadów z bloku lub ulicy w Zamościu ($M = 57,81$; $SD = 38,81$). W Warszawie było ich o połowę mniej. Pozwala to stwierdzić, że korzyścią dla Zamościa jest silna tożsamość lokalna i duże wsparcie sąsiadów. Tym samym wartością dodaną jest wysoki kapitał struktur społecznych.

2.3. Stres środowiskowy

Stres środowiskowy został zmierzony za pomocą skali przygotowanej przez Robin, Matheau-Police i Couty [2007]. Skala pozwala na ocenę irytacji powodowanej przez sytuacje miejskie zgrupowane w sześciu wymiarach: poczucia bezpieczeństwa, satysfakcji z komunikacji publicznej, działań prośrodowiskowych, poczucia kontroli czasu, jakości przestrzeni oraz upadku społeczeństwa. Uwzględnia zarówno kontekst psychologiczny, jak i urbanistyczny [Robin i inni 2007].

Z badania wynika, że średni wskaźnik irytacji był we wszystkich wymiarach niższy w Zamościu niż w Warszawie. Istotnie statystycznie okazały się cztery wymiary (tab. 2). Należy jednak zauważyć, że średnia wartość irytacji zarówno w Zamościu, jak i w Warszawie znajdowała się powyżej połowy skali (1; 5), na której jeden oznacza brak irytacji. Wskazuje to na faktyczne występowanie stresu środowiskowego.

W badaniu oceniono fizjologiczną skalę postrzegania kolorów. Wyniki pokazały, że Zamość może przyczyniać się do odprężenia sensorycznego i zwiększenia wrażliwości receptywnej. W badaniu proszono o ocenę nasycenia trzech próbek barwnych, a następnie obliczano rozpiętość nasycenia w parach próbek. Respondenci w Zamościu określili nasycenie jako znacznie bardziej skrajne niż respondenci w Warszawie. Największe różnice dotyczyły pary próbek 1 i 3, czyli średnio (Saturation = 82) i silnie ($S = 255$) faktycznie nasyconych kolorem (tab. 3). Próbką 2 była najslabiej nasycona ($S = 58$).

Tab. 2. Wymiary poziomu irytacji na sytuacje miejskie

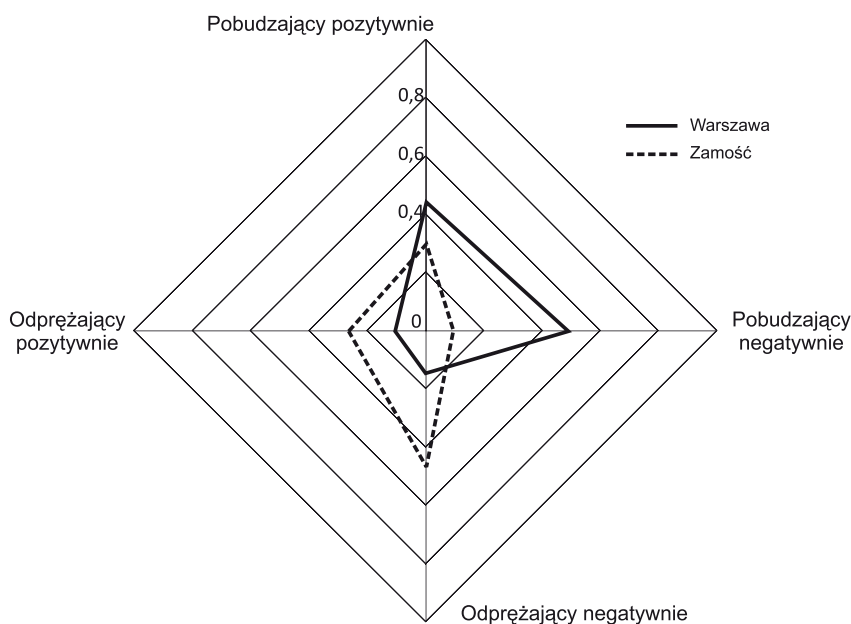
	Miasto	Średnia	Odchylenie standardowe	<i>t</i>	df	<i>p</i>	Rzetelność
Brak kontroli czasu	Warszawa	4,01	0,72	5,48	237	<0,001	0,74
	Zamość	3,38	1,06				
Niezadowolenie z transportu	Warszawa	4,02	0,82	3,84	237	<0,001	0,70
	Zamość	3,54	1,11				
Wzajemna agresja	Warszawa	4,04	0,71	3,60	237	<0,001	0,71
	Zamość	3,60	1,16				
Degradacja środowiska	Warszawa	3,76	0,76	2,34	237	=0,020	0,86
	Zamość	3,48	1,09				

Tab. 3. Różnice w ocenie par próbek kolorystycznych

	Miasto	N	Średnia	Odchylenie standardowe	<i>t</i>	df	<i>p</i>
Różnica 1-2	Warszawa	136	-0,45	1,485	-4,65	236	<0,001
	Zamość	102	0,68	2,243			
Różnica 1-3	Warszawa	136	-4,69	1,412	-7,04	236	<0,001
	Zamość	102	-2,72	2,837			
Różnica 2-3	Warszawa	136	-4,24	1,585	-2,82	236	=0,005
	Zamość	102	-3,39	2,999			

Analogię można zauważyć w stosunku do bodźców dźwiękowych. W przestrzeni publicznej Zamościa muzyki nie słuchało 16,7% osób, natomiast w Warszawie było to jedynie 5,9%. Test różnic U-Manna Whitneya okazał się istotny ($U = 5187$; $p = 0,001$). Może to sugerować brak potrzeby izolacji od otoczenia w małym mieście.

Ocena afektywnego postrzegania miasta pokazała, że w przypadku wymiarów pobudzających średnia wartość w Zamościu była wyjątkowo niska, natomiast wymiary odprężające miały wysokie wartości. Przymiotniki najczęściej wybierane do opisu Zamościa to: spokojny (58,3%), ładny (58,3%) i cichy (54,4%).

Rys. 1. Ocena afektywna miasta przez studentów w Warszawie i Zamościu

2.4. Preferencje przestrzeni publicznej

Wyniki badania pokazują, że w przypadku obiektów wodnych ($p = 0,509$), terenów zielonych ($p = 0,798$) i potrzeby szerokiego pola widzenia ($p = 0,352$) nie było różnic między dużym i małym miastem, zatem można wnioskować, że są to potrzeby uniwersalne. Dodatkowo, uzyskane wyniki pokazują, że obiekty wodne ($M = 1,62$; $SD = 1,01$), tereny zielone ($M = 1,78$; $SD = 1,07$) i z szerokim widokiem ($M = 2,21$; $SD = 1,34$) są odbierane wyjątkowo korzystnie (skala $\langle 1; 5 \rangle$, na której jeden oznacza bardzo potrzebne).

Do oceny ogólnych preferencji „miejskości” wykorzystano skalę idealnego miasta [Felonneau 2004]. Zgodnie z oczekiwaniami badanie pokazało, że w mniejszym mieście mniej osób wybierało jako niezbędne cechy miejskości ($M = 1,03$; $SD = 0,75$). W Warszawie średnia wartość wyniosła 1,30. Ponieważ wartość w Zamościu była powyżej jedności, postawę respondentów można określić jako promiejską. Od Zamościa oczekiwane były cechy miejskie, takie jak dobry węzeł komunikacyjny, dużo miejsc pracy, zaplecze kulturalno-rozrywkowe. Jest to potwierdzenie, że mieszkańcy w swojej świadomości uważają Zamość za pełnoprawne miasto.

Wyniki pokazują, że przywiązanie do miasta wynika z czasu zamieszkiwania. Związek pomiędzy czasem zamieszkania a wskaźnikiem przywiązania był istotny statystycznie (korelacja Pearsona = 0,39, $p < 0,001$). Natomiast w przypadku mniejszej jednostki przestrzennej (okolice domu) nie stwierdzono takiej korelacji ($p = 0,28$).

Ponadto, interesujące wyniki dotyczą korzystania z super- i hipermarketów przez studentów. W Zamościu było to średnio 7,22 raza w miesiącu ($SD = 7,23$) i jest to wynik wybitnie wysoki (w Warszawie wielkość ta była prawie dwukrotnie mniejsza). Można przypuszczać, że świadczy to o zapotrzebowaniu na sklepy wielkopowierzchniowe, jednak z uzyskanych danych nie da się jednoznacznie stwierdzić, co jest przyczyną takiego rezultatu.

2.5. Analiza dyskryminacyjna

Do oceny przygotowanego modelu stylu życia wykorzystano analizę dyskryminacyjną. Wybrano 27 wskaźników o istotnych statystycznie różnicach między miastami. Reprezentowały one wszystkie cztery składowe stylu życia. Zmienne miały charakter ilościowy z wyjątkiem maksymalnej akceptowalnej odległości przejścia pieszo i częstości słuchania muzyki, które miały charakter porządkowy. Uzyskano wynik korelacji kanonicznej 0,898, który wskazuje, że funkcja wybitnie dobrze pokazuje różnice. Wszystkie uwzględnione kategorie były obecne w równaniu kanonicznym, gdzie wyniosły kolejno 0,18 (tempo życia), 0,14 (stres środowiskowy), 0,14 (relacje społeczne) i 0,11 (preferencje przestrzeni). Zatem wyniki wiarygodnie przedstawiają zróżnicowanie miejskiego stylu życia. Efektywność modelu zweryfikowano, porównując rzeczywisty podział na grupy z podziałem przewidywanym na podstawie modelu. Łącznie 96,9% rzeczywistych obserwacji zostało prawidłowo przydzielonych przez model.

Wnioski

W badaniu został przedstawiony styl życia studentów w Zamościu. Miasto jest postrzegane przez studentów jako ośrodek o cechach terapeutycznych, z dużym potencjałem przyrodniczym i ekologicznym. Uwzględnienie afektywnego stosunku do miasta pokazało jego odprężający i regenerujący charakter. Wizyta w małym mieście może zatem wpłynąć na poprawę kondycji i zdrowia psychicznego, dlatego warto wykorzystać ten potencjał w promocji turystycznej regionu.

Aktywność społeczna często odbywa się w przestrzeni publicznej, a młodzi ludzie nie izolują się od otoczenia (np. poprzez używanie słuchawek). Nawiązują natomiast relacje społeczne z osobami z otoczenia. Rozwijają to zarówno poczucie więzi z innymi, jak i przywiązanie do regionu. Pośrednio powinno to być związane z wyższym poziomem bezpieczeństwa i zaufania społecznego. Studenci w Zamościu powinni dobrze sprawdzać się w pracy zespołowej, gdzie ważna jest umiejętność współpracy.

Deklarowane aktywności istotnie częściej związane były z wysiłkiem fizycznym. Wskazuje to na większe możliwości rekreacji, jak i dużą świadomość mieszkańców dotyczącą dobrej kondycji fizycznej. Tempo życia w Zamościu jest umiarkowane.

Analogiczne odległości w przestrzeni postrzegane są jako większe niż w Warszawie. Różnice dotyczą również postrzegania kolorów jako bardziej nasyconych. Można przypuszczać, że inne zmysły (węch, dotyk, słuch) również będą bardziej wyczuwane.

Z negatywnych cech stylu życia w Zamościu przede wszystkim należy podkreślić bierność postaw. Działania rzadko kiedy są twórcze, a podejmowanie inicjatyw i rozwijanie własnych zainteresowań jest wypierane na rzecz czynności odtwórczych, takich jak oglądanie telewizji, robienie zakupów czy gotowanie.

Negatywnym zjawiskiem jest również niewielka aktywność na rynku pracy. Studenci znacznie rzadziej podjęli już pierwszą pracę, a ich doświadczenie zawodowe jest niewielkie. Ryzykiem dla lokalnego rynku jest preferowanie działalności sklepów wielkopowierzchniowych. Mimo wszystko Zamość stanowi „stożek wzrostu” jako centralny ośrodek regionu.

Analiza dyskryminacyjna pokazała, że zastosowany model trafnie opisuje różnice między miastami, udało się zatem przedstawić charakterystykę regionu (i różnic w stosunku do innego miasta) na wymiarach ekonomicznie niemierzalnych. Innymi słowy, narzędzia psychologii środowiskowej pozwoliły na dokonanie pomiaru postaw studentów, przez co powstał szeroki obraz świadomości miejskiej i stosunku do miasta. Wyniki mogą, a wręcz powinny stanowić uzupełnienie analiz ekonomicznych i demograficznych. Warto dodać również, że region zamojski jako jeden z pierwszych w Polsce został poddany tego typu badaniom.

Literatura

- ALEKSIŃSKA A. (2007): *Pojęcie jakości życia*. [dostęp: 16.03.2011], [@:] <http://www.psychologia.net.pl/arttykul.php?level=231>.
- BAŃKA A. (2002): *Spoleczna psychologia środowiskowa*. Wykłady z Psychologii, t. IX, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”.
- BELL P.A., GREENE TH. C., FISHER J.D., BAUM A. (2004): *Psychologia środowiskowa*. Gdańsk, GWP.
- BROWN G., RAYMOND C. (2007): *The Relationship between Place Attachment and Landscape Values: Toward Mapping Place Attachment*. „Applied Geography”, Vol. 27, No. 2, s. 89-111.
- CZAPIŃSKI J., PANEK T. (red.) (2007): *Diagnoza społeczna 2007. Warunki i jakość życia Polaków. Raport*. Warszawa, Vizja Press & IT.
- FELONNEAU M.L. (2004): *Love and Loathing of the City: Urbanophilia and Urbanophobia, Topological Identity and Perceived Incivilities*. „Journal of Environmental Psychology”, Vol. 24, No. 1, s. 43-52.
- IWAŃCZAK B. (2010): *Oddziaływanie wielkości ośrodka miejskiego na zróżnicowanie stylu życia jego mieszkańców*. Warszawa, Wydział Psychologii, praca niepublikowana.
- KAMERSCHEN D.R., MCKENZIE R.B., NARDINELLI C. (1991): *Ekonomia*. Gdańsk, Fundacja Gospodarcza NSZZ [Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego] „Solidarność”.
- KITSOPOULOS A., BRANDNER C. (2007): *Geography, Psychology and Space. Towards an Interdisciplinary Approach to Spatial Behaviour. 5th European Colloquium on Theoretical and Quantitative Geography, September 7-11, 2007, Montreux, Switzerland*. nr. 15, Institute of Geography of the University of Lausanne.
- KLEPEIS N.E., NELSON W.C., OTT W.R., ROBINSON J.P., TSANG A.M., SWITZER P., BEHAR J.V., HERN S.C., ENGELMANN W.H. (2001): *The National Human Activity Pattern Survey (NHAPS). A Resource for Assessing Exposure to Environmental Pollutants*. „Journal of Exposure Analysis and Environmental Epidemiology”, Vol. 11, No. 3, s. 231-252.
- KORTE C. (1980): *Urban-Non-Urban Differences in Social-Behavior and Social Psychological Models of Urban Impact*. „Journal of Social Issues”, Vol. 36, No. 3, s. 29-51.
- KOWALSKI M. (2005): *Optymizm – pesymizm oraz styl życia u przyszłych nauczycieli*. [w:] Z. Andrzejak, L. Kacprzak i K. Pająk (red.): *Polski system edukacji po reformie 1999 roku. Stan, perspektywy, zagrożenia*. Poznań; Warszawa, „Elipsa”.
- KRZYMOWSKA-KOSTROWICKA A. (1999): *Geoekologia turystyki i wypoczynku*. Warszawa, PWN.
- LEVINE R. (1997): *A Geography of Time. The Temporal Misadventures of a Social Psychologist, or How Every Culture Keeps Time Just a Little Bit Differently*. New York, BasicBooks.
- LEWICKA M. (2005): *Ways to Make People Active: The Role of Place Attachment, Cultural Capital, and Neighborhood Ties*. „Journal of Environmental Psychology”, Vol. 25, No. 4, s. 381-395.
- LEWICKA M. (2010): *What Makes Neighborhood Different from Home and City? Effects of Place Scale on Place Attachment*. „Journal of Environmental Psychology”, Vol. 30, No. 1, s. 35-51.
- LYNCH K. (1960): *The Image of the City*. Publications of the Joint Center for Urban Studies, Cambridge Mass., Technology Press.
- Mapa dotacji UE*, [@:] <http://www.mapadotacji.gov.pl/>.
- MILGRAM S. (1970): *Experience of Living in Cities*. „Science”, Vol. 167, No. 3924, s. 1461-1468.
- MOREN-ALEGRET R. (2008): *Ruralphilia and Urbophobia versus Urbophilia and Ruralphobia? Lessons from Immigrant Integration Processes in Small Towns and Rural Areas in Spain*. „Population Space and Place”, Vol. 14, No. 6, s. 537-552.
- MYDEL R., BALON J. (red.) (2002): *Atlas Polski, t. II: Województwa*. Kraków, „Fogra” Oficyna Wydawnicza.
- PIETRASIŃSKI Z. (1986): *Sam sięgaj do psychologii*. Warszawa, WSiP.
- ROBIN M., MATHEAU-POLICE A., COUTY C. (2007): *Development of a Scale of Perceived Environmental Annoyances in Urban Settings*. „Journal of Environmental Psychology”, nr 27(1), s. 55-68.
- RUSSELL J.A. (1988): *Affective Appraisals of Environments*. [w:] J.L. Nasar (red.): *Environmental Aesthetics. Theory, Research, and Applications*. Cambridge, Cambridge University Press.
- RUSSELL J.A., LEWICKA M., NIIT T. (1989): *A Cross-Cultural-Study of a Circumplex Model of Affect*. „Journal of Personality and Social Psychology”, Vol. 57, No. 5, s. 848-856.
- STRELAU J., DOLIŃSKI D. (2008): *Psychologia. Podręcznik akademicki, t. II*. Gdańsk, GWP.
- WIRTH L. (1938): *Urbanism as a Way of Life*. „The American Journal of Sociology”, Vol. 44, No. 1, s. 1-24.
- WISEMAN R. (2007): *Quirkology. How we Discover the Big Truths in Small Things*. New York, Basic Books.